

تربیت در مرز تهدید و فرصت

گزیده‌ای از سخنرانی‌های مفهوم تربیت دینی و اسلامی در جهان مدرن و نظر کارشناسان تعلیم و تربیت دینی

منیره حبیب‌پور

عکس: رضا بهرامی

در موضوع چالش میان «فرهنگ» و «شریعت»، بنیادی‌ترین مسئله، تبیین این دو و رفع ابهام از آن‌هاست.

هم موضوع فرهنگ ایرانی و هم موضوع تربیت اسلامی، به تحلیل بیشتر نیاز دارند و البته موضوع «تربیت اسلامی»، با وجود همه‌ی پژوهش‌ها، هم‌چنان تعریف و قلمرو مشخصی ندارد. در تحلیل این مقوله‌ها، توجه به جایگاه انسان در جهان، نیازهای او، توانایی‌هایش و ارتباط‌های انسان می‌تواند روشنگر باشد. به همین مناسبت، چندی پیش گروه پژوهش در برنامه‌های درسی علوم انسانی مؤسسه‌ی پژوهش و نوآوری برنامه‌ریزی درسی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، نشست علمی برگزار کرد با عنوان «چالش‌های تربیت دینی در عصر حاضر» و با حضور حجت‌الاسلام دکتر بهرام محمدیان، رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، حجت‌الاسلام دکتر مسعود آذربایجانی، قائم مقام پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، حجت‌الاسلام دکتر محمدجواد زارعان، معاون فرهنگی - تربیتی جامعه المصطفی، خانم دکتر جمیله علم‌الهدی، مسئول مؤسسه‌ی پژوهشی و دکتر حسین کچویان، رییس گروه جامعه‌شناسی دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران. در گزارش حاضر، اهم موضوعات مطرح شده در این نشست را می‌آوریم.

قرآن کریم، راه‌حل واقعی را در زندگی عصر مدرن، توجه به حیات طیبه و پسندیده بر شمرد که در ابعاد عاطفی، شناختی و رفتاری، دانش‌آموزان می‌توانند با انتخاب آن به سوی اسلام حرکت کنند. وی گفت: «عصر حاضر با گسترش روز افزون فناوری اطلاعات و ارتباطات، مرزها را درمی‌نوردد و با نفوذ به کشورها، خانواده و حتی حریم خصوصی فردی، عرصه‌ی تربیت را با چالش‌های جدی و نو مواجه می‌سازد. الگوی مواجهه با این معضل، از مسائل بنیادین تربیت در شرایط کنونی است. مرزگشایی و مرزگذاری، دو خط مشی متفاوت دولت‌ها در مقابله با این امر است.

بافرض مرزن‌پذیری در اثر پیشرفت

فناوری اطلاعات به‌ویژه در فضای سایبر، پرسش اساسی در این گفتار، چگونگی مواجهه با این مشکل بر پایه‌ی تربیت اسلامی است. در این ارتباط، نه برخورد انفعالی با موضوع، بلکه تحلیل محتوا و مبانی روان‌شناختی تربیت اسلامی، ما را با غایت حیات طیبه در اسلام آشنا می‌سازد.

کارل گوستاو یونگ، از روان‌شناسان مکتب روان‌تحلیلی، می‌گوید: «پس از تحقیقات فراوان در مراجعان خود، دیدم که گرایش دینی در رفع بیماری‌های روحی و افسردگی‌های آن‌ها مؤثر است.» بنابراین، ما نیز باید حیات دل‌چسب و طیبه را برای دانش‌آموزان خود عملیاتی کنیم و نشان دهیم، دین می‌تواند بحران هویت را حل و زندگی را موفق کند.»

جهان پیچیده‌تر و پنهان‌تر

دکتر جمیله علم‌الهدی به عنوان سخن‌ران پایانی، مواردی را از پیچیدگی و تغییر شکل دادن جریان غالب در تربیت دینی عنوان کرد. او در قسمتی از سخنان خود گفت: «با توجه به جریان غالب امروزی، تربیت دینی دارد شکل عوض می‌کند و پیچیده‌تر می‌شود. در نتیجه، تربیت دینی سخت‌تر انجام خواهد شد. اگرچه فرصت چند صدایی فراهم است و اگر رسانه‌هایی وجود دارد و تهدیدهایی هست، اما به همان نسبت فرصت هم می‌دهند تا ما صدایمان را به مرزهای دیگر برسانیم. برای نمونه تفکر شیعه را در نظر بگیریم که حدود هزار سال در خفقان به رشد خود ادامه داده است.

اما در کنار همه‌ی این بحث‌ها، «حُجیت» مطرح است، این که حرف برای چه زده می‌شود؟ این که اساساً در تربیت دینی فقط متدینان به قواعد توجه خواهند کرد و یا همه؟ این مفهوم چه کسانی را در برمی‌گیرد و مخاطب کیست؟ به عقیده‌ی من، در فضای فعلی فرصت زیادی نداریم، چون پیچیدگی‌ها بسیار است و جریان غالب مدرنیته با پنهان کردن چهره پیش می‌رود.

وقتی در یک نظر‌سنجی، تصویر جامعه‌ی آماری از خوشبختی، برخورداری‌های مالی و دنیوی است، آن‌جا تربیت‌دینی به مشکل برمی‌خورد...»

عصر مدرن و ایجاد شک در بنیان‌های فکری

دکتر کچوییان، در بیان ویژگی‌های عصر مدرن و معرفی چالش‌های آن گفت: «وقتی می‌گوییم عصر مدرن، یعنی این امکان وجود دارد که با تشکیک در جریان‌های فکری واقعی، فرصت حضور در جوامع از این جریان‌ها گرفته شود. مهم‌ترین دغدغه‌ی دینی ما در عصر حاضر این است که موقعیتی را که در آن قرار داریم، به خوبی درک کنیم و در نتیجه، مطابق آن اطلاعات به دست آوریم و خود را مجهز کنیم.»

کچوییان افزود: «عصر حاضر، عصری است که ما به ازای آن در متون دینی، مخالفت با توحید است. به قولی، عصر حاضر عصر مدرنیته نیست، بلکه عصر شرک است. اما همان‌طور که مدرنیته در ابعاد زندگی امروز و اجتماعی ما نفوذ کرده است، همان‌گونه نیز جریان‌های غیر مدرن نفوذ کرده است. امروزه صحنه‌ی جهانی آن عدم تقارن را ندارد.

به هر حال، جریان‌های مدرن در داخل جامعه‌ی سنتی نمایندگانی دارند و از چالش‌های مهم ما نیز این است که در جهان مدرن، به سوی تربیت دینی و زندگی فکری و عینی روی آوریم. در این مسیر، درک و تحلیل این موقعیت بسیار مهم است.»

مفهوم تربیت

حجت‌الاسلام زارعان نیز از سخن‌رانان دعوت شده به جلسه بود که در ادامه‌ی برنامه‌ی نشست علمی، به بیان اهمیت و تبیین مفهوم تربیت پرداخت. او گفت: «ما مفهوم خاصی از تربیت دینی داریم. مفهوم تربیت دینی تأملاتی می‌طلبد. هرگاه بحث تربیت دینی مطرح می‌شود، مباحثی چون توسعه، اطلاعات و حقوق زنان نیز مطرح می‌شوند که در مطالعات غربی نیز فراگیر هستند.

دو مفهوم تربیت اسلامی و تربیت دینی، گاهی ممکن است به جای هم به کار روند و اگر مترادف باشند، باز هم نمی‌توان مفهوم را به یک معنی گرفت. یک معنا این است که ما به مسائل تربیتی‌مان نگاه جهان‌بینانه داشته باشیم و از منظر و ریشه‌ی وحی به آن نظر بیفکنیم و بگوییم، تربیت دینی همه‌ی ساحت‌های تربیتی را در خود دارد؛ مثل تربیت سیاسی، اجتماعی یا اقتصادی که زیرمجموعه می‌شوند. اما در معنای دوم، تربیت دینی یا اسلامی را در عین حال که مترادف هستند، فقط به یک ساحت اختصاص دهیم و برای این که خلطی بین دو مفهوم ساحت دینی و اسلامی پیش نیاید، ترجیح می‌دهیم تربیت اسلامی را معنای عام و تربیت دینی را معنای خاص قرار دهیم.

حال سؤال پیش می‌آید که آیا یک کلاس علمی مانند کلاس فیزیک، ریاضی یا جغرافیا هم می‌تواند در جرگه‌ی تربیت اسلامی قرار گیرد؟ پاسخ، به عبارتی می‌تواند مثبت باشد. زیرا معنای تربیت اسلامی مفهومی فراگیر است و می‌تواند همه‌ی برنامه‌های درسی را دربر بگیرد.»

مرز ناپذیری در عصر حاضر و مبانی روان‌شناختی تربیت اسلامی

دکتر آذربایجانی، دیگر سخن‌ران جلسه، با استناد به آیات کتاب خدا،